

27. april 2006

Arkæologiens ansvar og rolle – mit bud:

Af Ulla Odgaard

Det er arkæologiens ansvar at bestyre den store vidensbank, som arkæologien er. Den skal vedligeholdes, opdateres og gøres anvendelig. For ca. 10 år siden var vi tilfredse med på denne baggrund at kunne "fortælle den gode historie", men vores rolle i dag bør være at sætte nutiden i perspektiv. Arkæologien har for længst indset, at den trods materialets alder uomgængeligt arbejder med problemstillinger, der formuleres og diskuteres i nutiden og derfor først og fremmest gør os klogere på "os selv". Den indsigt vi får har relevans for nutiden og bør være en del af det moderne samfunds forståelses- og beslutningsgrundlag.

Arkæologien skal ikke "tale med en stemme", som der har været tradition for. Derimod kan de enkelte arkæologer, som det kendes fra andre discipliner – f.eks. religionshistorie (Michael Rothstein og andre) – deltage i den pågående samfundsdebat.

Konkret for det område jeg arbejder med i øjeblikket – Grønland – ser jeg en stor modsætning mellem de menneskelige problemer, det moderne grønlandske samfund kæmper med (fattigdom, børnemishandling, alkoholisme, selvmord - you name it), og de humane kulturelle ressourcer (teknologisk viden, social organisation (i grupper m. f.eks. fordeling af fangst), mentalitet (livs- og menneskesyn)) som vi gennem det arkæologiske arbejde ved, at de forhistoriske og historiske samfund var i besiddelse af.

Viden om fortiden er identitetsskabende, og det er arkæologiens ansvar at kommunikere sin viden på en måde, der er anvendelig i nutiden – og ikke kun for en litterær overklasse.

Oplagte karriere-muligheder for arkæologer, som ikke vælger traditionel forsknings- eller museums-arbejde, kunne være: planlægger indenfor stats- eller kommunalforvaltning, redaktør af nyhedsorgan (som antropolog Anne Knudsen), MF, statsminister.

Hilsen Ulla

23.04.2006

Kære alle,
Hermed mit generelle indlæg (og udfald) i debatten om arkæologiens rolle.

Af Tim Flohr Sørensen

Et perspektiv

For nogle år siden læste jeg en roman af en engelsk forfatter, der hedder Graham Swift. Bogen hedder 'Waterland' (Vandlandet på dansk), og handler om en historielærers forsøg på at forklare hvordan og hvorfor, han er endt i den situation, som han befinder sig i. For at kunne gøre dette genfortæller han hele sin historie, fra sin barndom, fra alle de historier, som er relateret til ham på alle tænkelige måder, hvorfor vi kommer til at høre om den franske revolution, krigsinvaliden fra første verdenskrig, ålens forplantning, landskabet i *The Fenland* og om hvordan man vedligeholder dig og sluser i dette landskab. At alt hænger sammen gennem historien og gennem landskabet, synes at være den nødvendige udledning af historielærers ønske om at finde mening i sin egen situation. '*We are one-tenth living tissue, nine-tenths water; life is one-tenth Here and Now, nine-tenths a history lesson. For most of the time the Here and Now is neither now nor here*'.

En kritik

Med afsæt i Swifts 'Waterland' mener jeg – om end sammenkædningen kan synes noget forceret – at arkæologien har nødvendighed af at forstå hvordan historien hænger sammen ved at etablere sig som en kritisk socialvidenskab og ikke som den form for autisme, som der ofte kan være en tendens til. Faget har en fortid (og til dels nutid) som en retrospektiv og antikvarianistisk disciplin. I den forhistoriske arkæologi synes dette at bestå i lige dele nationalromantik og lovpligtigt udgravnings- og arkiveringsarbejde, i den klassiske arkæologi i en romantisk og reproduktiv betagelse af en glorificeret og kanoniseret guldalder og i nærorientalsk arkæologi i naturvidenskabelige abstraktioner og hang til reduktive, socialsystematiske mekanismer. Dette har betydet, at skildringen af den materielle kultur i arkæologiens datamateriale har været så virkelighedsfjern og så begravet i petitesser og flueknepperi, at en egentlig virkelighed i fortiden har været fuldstændigt fraværende. Oldtidens mennesker er selvsagt døde, men det er min påstand, at arkæologien har fungeret både som deres banemænd og bedemænd.

Et forslag

Vi kan spørge os selv, hvorfor vi i det hele taget skal kende fortiden? Hvad er arkæologiens formål, hvis ikke at skildre og forstå de mennesker, som levede i den materielle kultur, som faget – metodisk – har specialiseret sig i? Det, der efter min mening, er grundlaget for at beskæftige sig med fortiden, er et ønske om at forstå menneskeskabte verdensbilleder, helheder og eksistenser. Jeg mener derfor, at arkæologiens grundlæggende berettigelse og forpligtelse er at genopfinde sin identitet og sit felt så at sige.

Fremtiden for arkæologien bør derfor være radikalt humanistisk, socialvidenskabelig og æstetisk. Faget bør bidrage til samtidig kulturforståelse og udvide forståelsen af kulturel og social diversitet ved at etablere sig som studiet af materielkultur. De konventionelle periodiske og regionale grænser for faget skal nedbrydes. Der skal ikke længere være en skelnen mellem forhistorisk, klassisk og nærorientalsk arkæologi eller nogen som helst anden form for arkæologi. Arkæologi er studiet af materielkultur, uanset om det konkret studerede befinder sig i Børkop, Brindisi eller Bahrain og uanset hvilken datering det har. Arkæologiens rolle er at forstå den menneskelige, social og kulturelle sammenhængskraft i gennem studier af partikulære og generelle fænomener i materielkultur.

Måske skulle man prøve at formulere en *Futuristisk arkæologi*: en arkæologi, der foreslår hvordan tendenserne i brugen af materielkultur vil forme sig i fremtiden med afsæt i den enorme faktuelle viden faget har. Det hele hænger jo sammen.

25. april 2006

Af Mads Dengsø Jessen

Med udgangspunkt i Tim's indbydende oplæg, vil jeg forsøge at komme med en kommentar om arkæologiens position og virke.

Jeg hæftede mig ved at Tim benyttede termen materielkultur som et sammensat ord uden mellemrum (det har jeg ikke set før), hvilket naturligvis er en sammenstilling af 'materiel' og 'kultur'. Dette ord, samt stærkt inspireret af en tekst af Bundgaard, Stjernfeldt og Østergaard (2005), vil jeg så tillade mig at bruge i min egen tankerække omkring Arkæologi med stort A.

DEN SAMMENSATTE ARKÆOLOGI.

Det semantiske indhold af sammensatte ord er traditionelt blevet karakteriseret ved at de kan defineres ud fra sammenhængen mellem de involverede ord i et X-Y forhold. Fx at X er indeholdt i/årsag til Y, eller Y er indeholdt i/årsag til X. Det kunne fx være rørsukker, hvor røret er årsagen til sukkeret eller sukkerrør, hvor sukkeret er indeholdt i røret. Problemet er, at der ikke er nogen isoleret måde hvorpå man kan bestemme hvilken klasse det sammensatte ord tilhører - man kan jo netop sige at ordet 'rørsukker' både kan være fremkommet idet sukkeret er indeholdt i røret og samtidig at røret er årsagen til sukkeret. Ordet rørsukkerrør virker derfor også omsonst, idet både rørsukker og sukkerrør kan siges at have samme ophav, om end med forskelligt semantisk indhold.

Det samme er i og for sig tilfældet med materielkultur. Det virker omsonst, ud fra et evolutionistisk synspunkt, at hævde at kultur er indeholdt i det materielle eller at det materielle er årsag til kultur. Vi må formode, det gør jeg i det mindste, at begge udsagn kan godtages (dog ikke udtømmende). Gennem vores studie af materielkultur kan vi få indblik i hvorledes artefakter, bygninger etc. indeholder/kan fortælle os om (fortidige) kulturer. Samtidig er det også tydeligt at 'materialer' er med til at definere/årsag til kulturel forståelse. Tænk bare på hvorledes en simpel ting som et hovedtørklæde kan skabe kulturelle differencer.

Jeg tilslutter mig derfor også fuldstændig at man bør nedbryde de geografiske og tidslige skel, der nu findes indenfor Arkæologien. Gennem studiet af materielkultur, har vi virkelig et stærkt objekt - og sådan set også en række metoder - hvormed vi kan angribe en række antropologiske problemstillinger: archaeology is also anthropology fristes man til at sige. Forstået på den måde at vi beskæftiger os med et emne der er endegyldigt knyttet til menneskets væren i verden: brugen af materielkultur. Et fænomen der på ingen måde er afgrænset til forhistorien, men som på alle måder er aktuel her og nu. Vi lever jo på

det nærmeste i et artefakt og vi er sgu også på vej til de tættest beliggende himmellegemer.

Hvad mere er, har utilstrækkelighederne i de tidligere hypoteser om sammensatte ord ført til, at man ikke længere definerer sammensatte ords betydning ud fra enkeltdeles selvstændige mening. Man har med andre ord indset at helheden er større en summen af enkeltdelene. For at forstå betydningen af det sammensatte ord, er man nødt til at relatere ordet til dets aktuelle brug. Kort sagt, man er nødt til at kontekstualisere ordet. Så er vi jo igen havnet tilbage ved en ganske genkendelig definition - kontekstualisering.

For at kontekstualisere min egen hensigt (mening?) med brugen af materielkultur, vil jeg også hævde at helheden er større end summen af enkeltdelene. Derfor mener jeg heller ikke at den engelske disciplin Material Culture Studies er fyldestgørende nok i sin virke. Det bliver et studie af Tingenes bibliografi (social life of things) hvor artefakter ansues som et epifænomen til egentlig 'rigtig' kultur, der så må være menneskets mentale (sproglige) kultur, og blot er brugbare elementer i udlevelsen af denne 'rigtige' kultur.

I mine øjne må vi række videre end som så. Vi må erkende at artefakter er en fuldstændig del af vores tankeverden - vores kognition. Når vi fx tager notater til en konferencen er vores kognition ikke begrænset til det der foregår i hovedet; blyanten, papiret, bordet, oplægsholderens talestrøm er alle dele integreret i og betydende for hvad der kommer ned på papiret. Vores såkaldte meningsskabende verden er derfor ikke begrænset til kraniekassen.

Studiet af materielkultur må derfor være funderet i sammensætningen af hvad der traditionelt har været opdelt i det fysiske og det mentale (det kan vi vist roligt takke Descartes for) - det vil sige henholdsvis materialet og kulturen. At favne realisering og erkendelse af sammenhæng mellem det fysiske og det mentale, vil gøre studiet af materielkultur til mere end ordets enkeltdele. Vi må ikke lade os begrænse af vores 'materialistiske' udgangspunkt - at tage det materielle i verden seriøst kan meget vel føre til nye indsigter og forståelser.

Tjaa. Håber det giver en vis form for mening, ellers må vi jo snakke videre på fredag.

Bedste hilsener, Mads

28. april 2006

Arkæologiens rolle og berettigelse i dagens/fremtidens samfund set udfra min stilling og identitet som forsker:

Af Almut Schülke

At arbejde arkæologisk er først og fremmest at være i dialog: Jeg er i konstant samtale

- med det "materiale/felt" som jeg bearbejder arkæologisk
- med min omverden (fagligt, men lige så meget ikke fagligt)
- med mig selv

Med min forskning bearbejder jeg spørgsmål og problemstillinger, som, selv om de bruger forhistoriske forhold som platform, påtvinger sig indenfor den nutidige samfund.

For mig personligt er det ikke interessant, at formidle fakta om forhistorien (hvis disse overhovedet findes). Det er meget vigtigere at rette fokus på spørgsmålsstillinger, at fremme tænkning og at udvikle idéer, og på den måde bidrage til samfundet som sådan. For mig er arkæologi frem for alt en stor og indviklet leg med tanker.

Arkæologiske teorier, metoder og resultater bliver modtaget i samfundet og skaber en virkelighed i sig selv. Gennem arkæologien kommunikerer man som forsker/arkæolog med omverdenen, på en meget lille indskrænket specialisters plan, men også på den store, politiske scene. Selv hvis man ikke direkte begiver sig ud på den store politiske plan, så er jeg overbevist om, at ens måde at være og arbejde på bidrager til, hvordan arkæologi som kommunikativ fag er set i dag og udvikler sig i fremtiden, og at det hvad man gør, har en virkning.

Arkæologi som samfundsfag er, om den vil eller ej, altid politisk. Det er meget vigtigt, at man som forsker (og som arkæolog generel) er klar over det ansvar, som det indebærer. Og man skal være meget opmærksom på, hvordan man bruger den indenfor den nutidige samfund. Arkæologi manipulerer, bevist eller ubevist, manipulerer politisk, lige som alle andre videnskaber eller kunstformer, som bruger tekst og billede som medium. Derfor er det også et farligt fag. Spørgsmålet er, hvorvidt vi må manipulere med vores udsagn om forhistoriske påstande?

Et eksempel for mig er mit forskningsområde "landskab". Det er et meget politisk emne, når man f. eks. tænker på hvordan landskab ikke kun i dag bliver brugt som nationalsymbol. Det er vigtigt, med samfundsvidenskabelige midler, at betone, at der findes utallige former for "landskab". Men hvordan forholder det sig lige med tragtbægerkulturens landskabsopfattelser, som jeg udforsker lige for tiden og hvordan behandler jeg det?

Så meget jeg drejer og vender det, har arkæologien brug for en etik.

Derfor synes jeg også, at det er vigtigt, at man tager sit forskningsfelt alvorligt, anvender sine teorier og metoder seriøst og forståeligt og dermed leverer solid forskning. Det vil ikke sige, at der ikke skulle være plads for tilgang, som stå udenfor det. Men hvis arkæologien opgiver dens bundethed til teorier og metoder, så vil den også blive helt uinteressant. Det interessante er de teoretiske og metodiske begrænsninger, som udfordrer os til at tænke over problemstillinger som opmærksomme og ansvarlige mennesker.

28.04.2006

Almut Schülke

Arkæologi set fra min øjenhøjde.

- en brandtale!

Af Trine Borake

Indsigten.

En eftermiddag i regnvejr i mine tidlige arkæologiske barneår sad jeg og syede på et par slidte lædersko i Lejre forsøgscenter. En mand kommer op til mig og kigger skeptisk på mit - indrømmet noget håbløse projekt. Med en hovedrysten udbrøder han: ” Tænk engang, mens vi sjuskede rundt i de der læderlapper byggede romerne kæmpepaladser af sten som tilmed står den dag i dag!!”

Med ansigtet lagt i mine bedste formidlingsfolder forklarede jeg manden at vi ingen klipper har, at træ forgår, men at en romer for øvrigt ikke ville være i stand til at beherske træet, at bygge kæmpe haller med et kæmpe spænd. Jeg forklarede ham hvordan vi var eksperter ud fra de ressourcer vi havde til rådighed her i det kolde nord – og en masse andre ting. Manden gik, men kom kort efter tilbage, gav mig hånden og sagde tak. Tak fordi jeg havde fået ham til at indse nogle ting, fordi jeg havde rykket ved hans forståelse og oplevelse ikke bare af de fortidige samfund, men også af det nutidige. I det øjeblik indså jeg selv meget tydeligt arkæologiens berettigelse – jeg nåede desværre ikke selv at takke manden.

Fortiden og nutiden.

Når man taler om arkæologiens formål og berettigelse er der et fortidigt element og et nutidigt. Det er vigtigt at kortlægge vores fortid ellers ville det være som at vågne op en morgen ude af stand til at huske havde man havde lavet i går eller hele sit liv. Det gælder både på det personlige plan, men også på det samfundsmæssige plan, det sociale, det kulturelle.

Den indsigt vores historiske bevidsthed giver os er vigtig for vores nutidige forståelse af de selv samme elementer – personlig indsigt, samfundsmæssig forståelse osv. Som manden i Lejre rykkede en forhistorisk indsigt ved hans nutidige samfundsmæssige forståelse. Det er det der for mig er det afgørende element i arkæologiens berettigelse.

Og hvorfor er det så vigtigt?

For mig er det vigtigt at medvirke til alternative forståelsesmodeller til udviklingen. Helt banalt handler det om at medvirke til at skabe en mere nuanceret, bredere og mere tolerant helhedsopfattelse af den verden vi lever i.

Vejen frem.

Med baggrund i det ovenstående ser jeg arkæologien primært som et samfundsvidenskabeligt forskningsfelt med et stort humanistisk engagement. Desuden tror jeg, det er vigtigt at tage udgangspunkt i den faktiske teoretiske, formidlingsmæssige og praktiske situation vi befinder os i. Vi må benytte os af de virkemidler vi har til rådighed for at påvirke og inspirere den arkæologiske forskning den vej vi vil. Vi må holde op med at skrive for hinanden, men netop, ved at erkende arkæologiens potentialer, nå ud til et langt bredere publikum.

Arkæologien i en myndighedsrolle

- ændringer skal der til

Af Sune Gad Hougesen Watkins

Lad mig allerførst komme med et citat vedrørende arkæologiske tid, som det udtrykkes af Chris Witmore i tilknytning til symmetrisk arkæologi. Nu hvor jeg har læst jeres forskellige indlæg, synes jeg det var en passende begyndelse.

“I have an 8 1/2 x 11 sheet of paper with a timeline representing Argolid history. The Neolithic period spans over 3 millennia from approximately 6850 to 3600 BC, the "Bronze" age fills in the years between 3600 and 1000 BC, the early "Iron" age stretches up to the Archaic period at 700 BC, the Classical begins at 480 BC, etc. History sorts out the chaos of time through imposing linearity. The timeline is the modernists' image of time *par excellence*. The locus of the modern is always poised upon the end, beyond everything that has come before. As good moderns, archaeologists have been in service to this image of time from the inception of the discipline. After all how else could it be?

I now have a tightly crumpled ball of paper in my hand. No longer planar, the 8 1/2 by 11 inch sheet of paper on which the timeline is inscribed is now folded, twisted and turned into itself. Points in time once separated by great distances now touch one another. This folded, nonlinear, temporal net is representative of archaeological time. Why must we work out the creases and folds? Why do we fill in the gaps?”

(Webmoor, T. and C. Witmore 2005: *Symmetrical Archaeology*, Metamedia, Stanford University @ <http://traumwerk.stanford.edu:3455/Symmetry/home>, accessed *date*.)

Arkæologi er nutidsaktuel, samfunds- og socialvidenskabelig, æstetisk, materialistisk, alment og fagspecifikt, kort sagt har arkæologi mulighed for at være alt vi ønsker det skal være, hvis vi blot inkluderer de rette redskaber og symbioserer dem med vores arkæologiske udgangspunkt. I arkæologien har vi en stærk størrelse, der kan behandle empiri (uanset tid og sted) på empiriens præmisser, hvilket netop er basen, der gør os i stand til at indbefatte mere end bare forhistorien. Vores materielle bevidsthed og forståelse tilsat en kulturel teoretisk bevidsthed og forståelse samt en bevidsthedshistorie, vil forøge vores forståelse af ”menneskeskabte verdensbilleder, helheder og eksistenser” Fra vores empiriske udgangspunkt har vi gennem erfaring arbejdet os tafonomisk tilbage og skabt helhedsbilleder af mennesket i verden. Som kulturteoretiker falder det mig dog tit for brystet, den ensporede eller helt manglende kulturforståelse, som ligger i de mange arkæologiske standartslutninger. Det er noget der ligger dybt indgroet i arkæologien, om det så udtrykker arkæologiens modernistiske udgangspunkt eller ej (Thomas 2004). Arkæologien har i en periode, hvor samfundet (i en vestlig tanke) har bevæget sig fra det moderne over det post- eller sen moderne til vores nu hyperkomplekse samfund, stået i stampe. Denne tråden vande kan sættes sammen med arkæologiens manglende kontakt med nutiden, altså arkæologiens egen kontekst. Gennem den kritiske, spørgende, søgende, relativistiske og fragmenterende postmoderne bevægelse, har arkæologien ikke taget stilling til samfundsbevægelsen og/i forhold til arkæologien selv. Derfor står vi nu med spørgsmålet om arkæologiens

rolle i samfundet. Skal vi atter komme på forkant, skal vi kunne være bidragsydere og derved berettige os selv som arkæologer, kræver det en radikal ændring af arkæologien. Det er ændringer i hele vores selvforståelse, vores (manglende) teoretiske forståelse, vores formidlings-, forvaltnings- og myndighedsmæssige strategier.

Og dermed nåde jeg frem til det jeg ville bidrage med, nemlig arkæologien ud fra et offentligt og statsligt perspektiv.

Myndighed og faglighed er to størrelser der – som der ser ud i dag – ikke altid følges godt ad. Som myndighed er det den politiske og lovmæssige dagsorden, der går forud for den faglige overbevisning. Som myndighed skal man varetage de lovmæssige bestemmelser – og ikke mere –, inden for lovens rammer og ordlyd kan den faglige overbevisning sætte teten, men kun så længe det juridisk ikke presser retssikkerheden. Inden for arkæologien har vi Museumsloven – og forhen dele af Naturbeskyttelsesloven – som vores ressort. Det ledende organ er Kulturarvsstyrelsen og Kulturministeren den øverste myndighed. Frem til 1/1 2007 er amterne sammen med den offentlige forvaltning myndighedshaverne inden for det arkæologiske område. Efter den 1/1 2007 ligger hovedansvaret stadig hos Kulturarvsstyrelsen, men myndigudøvelsen vil komme i en overvejende offentlig forvaltning formentlig med § 16 museerne som hovedaktører. Som myndighedsansvarlig er man i nogles øjne samfundets bussemænd. Langt den største del af kontakten mellem borger og udførende myndighed har at gøre med irettesættelser, påbud og politianmeldelser. Museumsverdenen som den ser ud i dag er ikke gearret til at varetage myndighedsopgaver, mest fordi ingen museumsfolk har erfaring med sagsbehandling i myndigheds- og lovvaretagende sager. Med kommunalreformen vil museernes opgaver ændres så at flere myndighedsopgaver bliver lagt i museumsregi. Skal arkæologien løfte sig ud af dødvandet, hvor budgetter, entreprenører og politisk modvilje sætter dagsordenen, må en reform af den museale og arkæologiske forvaltning gennemføres. (hele min reformplan vil jeg ikke tage med i dette oplæg, for...det er jo et oplæg)

Som øverste myndighed har vi som arkæologer vores egen styrelse, nemlig Kulturarvsstyrelsen (KUAS). Det er en direkte adgang til den politiske dagsorden, hvis vi da bare får skabt lidt bølger vandet, så ringende kan ramme den modsatte bred – søens størrelse kan diskuteres. Som det ser ud i dag er KUAS stærkt politisk styret, en vis politisk topstyring er i orden, men galskaben har en grænse. I tilknytning til KUAS kan spørgsmålet om, hvor mange opgaver KUAS skal varetage, stilles. I norske sammenhænge fauner deres rigeantikvariat meget mere end KUAS, bl.a. ved en art målsætningsdiktering til de langt færre myndighedshavere samt faglige vejledninger inden for alle lovmæssige forpligtigelser, rettet både mod faggrupper og den enkelte borger. Vejledningerne bliver en art formidling indeholdende lovspecifikke forpligtigelser oven i hatten.

Jeg vil stoppe mit indlæg lidt brat, selvom mange lange forklaringer og præciseringer mangler i det ovenfor stående. Derfor nok også en smule usammenhængende og ikke alt for velbegrundet.

Sune

Litteratur:

Thomas, J. 2004: *Archaeology and modernity*. London.